

E

Dosya:
Şiir Antolojisi
Tartışması

**Cemal Süreya'nın
Unutulan Dört Şiiri**

**Diyarbakır'da
Kültür ve Sanat Festivali
Coşkusu**

Arif Damar

“Şair her zaman
aykırı olmalıdır.”

Aşk Öyküleri

ÜCRETSİZ kitap ekimizi
istemeyi unutmayın!

Yapı-Söküm ve Metinmerkezci Derrida

İptida kelâm vardı.

Kitab-ı Mukaddes

Esere dönük eleştiri kuramları, edebiyat eserlerinin değerlendirilmesi için gerekli bütün verilerin eserin kendisinde mevcut olduğunu düşünür. Bu sebeple metin dışına ve edebî olmayan kriterlere başvurulmasını gereksiz ve yersiz bulur (Moran 208). Esere dönük eleştiri kuramlarının öncüsü olan Rus Biçimciliği, edebiyatı, kendine özgü kuralları ve işleyiş mekanizmaları olan bağımsız bir sistem olarak görmüş ve metin üzerine yoğunlaşmıştır. Rus Biçimciliği'nden etkilenen Yeni Eleştiri, Yapısalcılık ve Yapısalcılık-sonrası kuramları da metin üzerine yoğunlaşma yöntemini benimsemişlerdir.

İptida Metin Vardı

Yapısalcılık-sonrası eleştiri içinde yer alan bir 'okuma biçimi' olarak yapı-söküm, Jacques Derrida'nın ortaya attığı bir metin çözümleme yöntemidir (Yavuz 42). Yapı-söküm, eser merkezli kuramlara özgü olan metin üzerine yoğunlaşma yöntemini, ele alınan metinleri 'söküp' yeni baştan kuracak kadar uç bir noktaya vardırıştır.

Derrida, Platon'dan Saussure'e bütün Batı felsefe geleneğini, 'söz'ü 'yazı'ya üstün tutmak gibi büyük bir yanılğı içinde görür ve 'sesmerkezcilik'le (phonocentrisme) suçlar. Derrida, anlamın dille birlikte doğduğunu söyler. Derrida'ya göre dilden önce var olan bir anlamın (tanrı, ruh, madde, vs.) peşinde koşmak, insanlığın bugüne kadar sürdürdüğü boş bir çabadan ibarettir (Moran 200). Derrida, Batı felsefe geleneğini temellerinden sarsan bu görüşlerini, şu ünlü sözleriyle veciz bir şekilde ifade etmiştir: "Il n'y a pas de hors texte" (Yavuz 45).

Derrida, metnin anlam üretmek için kendi dışında, 'dışsal bir metne' ihtiyacı olmadığını iddia eder (Yavuz 45). Bununla beraber anlamın, metinde, 'orada' olmadığını (présence) ileri sürer. Derrida'ya göre, Saussure'ün öne sürdüğü gibi, gösteren ile gösterilen arasında teke tek bir bağlantı yoktur. İşte bu yüzden, anlam, tamamlanamazlığa mahkumdur.

Zira, bir gösterenin anlamı diğer bütün gösterenlerle bağlantılıdır (Moran 202). "Hoş" göstereni bize "hoş" gösterilenini veya kavramını iletir, çünkü kendini "boş" göstereninden farklılaştırmıştır. Ancak gösterilen aynı zamanda diğer birçok gösterenin ("koş", "loş", "leş" vs.) arasındaki farklılığın da ürünüdür. Çünkü gerçekte "hoş" gösterileni, belirli bir sonu olmayan karşılıklı karmaşık ilişkilerin ürünüdür (Eagleton 150). Bir gösterenin anlam

üretmesi bir diğer gösteren tarafından tamamlanamaz, çünkü ikinci gösterenin de anlamı bir diğer gösterene bağlıdır (Moran 202).

Karşımızda duran, anlamların sonsuz zinciridir ve bu zincirleme bağlantıların sonu yoktur. Anlam belirli bir gösterene iliştilirilmiş bir kavram değil, gösterenlerin potansiyel olarak sonsuz oyunun ürünüdür (Eagleton 150). Böyle bir yapıda anlamın kesinleşmesi sürekli olarak ertelenir. Dilin yapısı göstergeler arasındaki ayrılıkların oyunu ile durmadan değişen sınırsız bir ağ gibi örülmüştür. Bu sebeple Derrida, yapısalcılığın kapalı sistem kavramını reddeder ve onun yerine hem ayrı olmayı hem de ertelemeyi içeren 'différance' kavramını kullanır (Moran 202).

Derrida, dil konusunda ileri sürdüğü bütün bu iddiaları, metinler için de tekrarlar. Metinlerde de anlam, metinde olmayanla, söylenmeyenle bağlantılıdır.

Derrida'ya göre bir metnin anlamı, ayağını yere sağlam basan sabit bir anlam değildir, oynaktır, kaypaktır, çelişkilidir ve dolayısıyla belirsizlikler taşır. Kısacası, hiçbir metnin tek ve kesin anlamı olamaz. Olabileceğini sanmak bir yanılğıdır, sözmerkezçiliğin tuzağına düşmektir. (Moran 202).

Derrida, metindeki anlamın değişkenliğini kanıtlamak için ele aldığı metinleri, yapı-söküm yöntemiyle kılı kırk yararcasına inceler; önemsiz sayılan ayrıntılara eğilerek bunların, metnin kendi iç mantığını sarstığını, yadsıdığını, yani metnin söyler göründüğünün tersini de söylediğini ileri sürer (Moran 202). Derrida, Rousseau'nun 'Dilin Kökenleri Üzerine' adlı incelemesini yapı-söküm yöntemiyle okumuş ve yazarın açık niyetinin tersine, Rousseau'nun metninin, 'söz'ün 'yazı'ya değil, 'yazı'nın 'söz'e olan üstünlüğünü gösterdiğini ileri sürmüştür (Yavuz 46).

Yapay Zeka Olarak Metin

Derrida'nın metin konusunda söylediklerini şöyle özetleyebiliriz: Metin, anlamını, 'dışsal bir metne' ihtiyaç duymadan üretir. Ancak, bu anlam, sâbit-kadem ve değişmez bir anlam değildir. Sürekli değişir, kaypak ve oynaktır. Metin, yazarın iradesini ve niyetini hiçleyerek kendi kendisini yazacak kadar kontrolden çıkmıştır. Toplumsal ve tarihsel koşullar, okur ve yazar, metni şekillendirmek şöyle dursun, metin tarafından şekillendirilir. Bütün bu özellikleriyle Derrida'nın metni, disütopik temalara yaslanan bilim-kurgu filmlerindeki 'yapay zeka'ya benziyor

âdeta. 'Yapay zeka'nın, insan ırkının dünyadaki hükümlerine son vermesi gibi, metin de yazarın, okurun, toplumsal ve tarihsel koşulların edebiyat dünyasındaki hükümlerine son vermiştir. Sonuçta, böyle bir metin anlayışı, Derrida'yı sesmerkezciliğin tuzağına düşmekten kurtarır ama kendisi ve başkaları için daha dehşetli bir tuzak hazırlamaktan kurtaramaz: Metinmerkezcilik (textocentrisme).

Metinmerkezci Derrida'nın Açmazları

Her şeyden önce yazarın iradesini ve niyetini tamamen hiçleyerek, metnin, âdeta kendi kendini yazdığı iddiası insanlık tarihi boyunca yazılmış bütün metinlerin, aslında yazarlarının niyetini yansıtmadığı sonucuna götürür bizi. Böyle bir çıkarımın yol açacağı 'sonsuz boşluk' ve 'mutlak değersizlik' inanışları ise insan ırkını topyekün tehdit edecek bir anomiyile sonuçlanır. Herkesin Albert Camus'nün 'Yabancı'sı gibi davrandığı bir dünya herhalde cehennemden farksız olurdu.

Metin-okur ilişkisini, küllî iradeye sahip Yunan Tanrıları ile onların elinde oyuncak olmuş cüz'î iradeden mahrum fânîlerin ilişkisi gibi görmek genelde insan ırkına, özelden okura yapılmış bir haksızlık değil midir? Nihayet, okur, en azından metni okumayarak cüz'î iradesini kullanmış olmaz mı? Okurun iradesini yok saymak, bizi bilim-kurgu filmlerindeki 'yapay zeka'nın hâkim olduğu kurmaca dünya benzeri bir dünyada -bitimsiz bir kâbuslar dünyasında yaşamaya mahkum eder.

Yapı-söküm, esere dönük eleştiri kuramlarının belki de en önemli yanılığından kurtulup en azından bazı eserlerin değerlendirilmesi için, toplumsal ve tarihsel koşulları göz önünde tutmanın kaçınılmaz olduğunu söyleseydi, bilim-kurgunun gerçek-ötesi alanından bir nebze olsun kendini kurtarabilirdi. 'Kur'an'ı, 'Kapitalî' ve 'Nutuk'u -Derrida'nın, Rousseau'nun 'Dilin Kökenleri Üzerine' yapıtını okuduğu gibi- toplumsal ve tarihsel koşullardan soyutlayarak yapı-sökümcü yöntemle okumak, bizi tanrının ateist, Marx'ın kapitalist, Atatürk'ün saltanatçı olduğu sonucuna pekala götürebilir.

Aslında hiçbir metnin bütünüyle 'sökmeyeceğini' söyleyen Derrida, yapı-sökümcü okumayı dipsiz bir kuyuya düşmekle bir tutuyor. Ona göre bu düşüş (okuma), hem bir korkuyu hem de yere hiçbir zaman düşülmeyeceğini bilmenin hazzını birlikte yaşatır (Yavuz 47). Haz bir yana, böyle sürekli bir düşüşün insanı 'hiçbir yere' götürmeyeceği malum. Sorun da burada zaten. Zira, Derrida 'hiçbir yere' varmak istemiyor aslında...

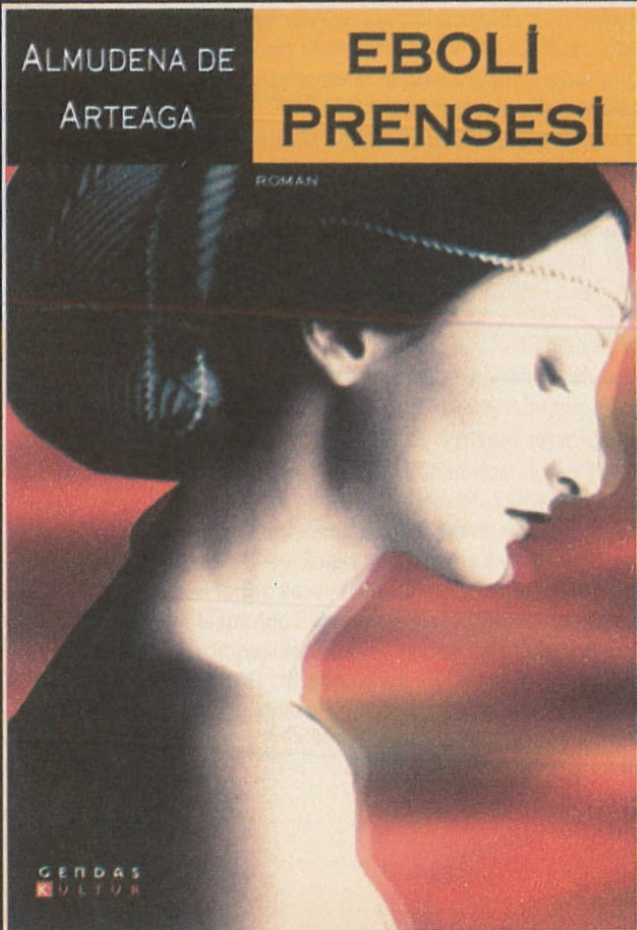
Kaynaklar

Eagleton, Terry, Edebiyat Kuramı, Çev. Esen Tarım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1990.

Moran, Berna, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.

Yavuz, Hilmi, Felsefe Üzerine, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1987.

* Dış metin yoktur.

ALMUDENA DE ARTEAGA

eboli prensesi

Kahramanımız; soylu, zeki, sıradışı ve etkileyici bir kadın, Ana Mendoza; Eboli Prensesi... Babasının gözünde sahip olamadığı erkek çocuğunun yerini almaya çalışan Ana Mendoza babasıyla ilk kılıç dövüşüne çıkmaya hazırlanırken talihsiz bir kaza sonucu bir gözünü kaybeder. Tek gözlü kara prensesimiz, 15 yaşında evlendirilir. Ve kendini sarayda sevgililerinden biri olan Kral Felipe'nin çok yakınında, genç Kraliçe Isabel'in yakın arkadaşı olarak bulur...

**Aşkları, ihtirasları ve entrikalarıyla
Eboli Prensesi sürükleyici macerasına
okuyucuyu ortak ediyor.**